

Gróf Benyovszky Emánuel.

Benyovszky Móricz is úgy járt a történeti irodalomban, mint sok más kortársa. Halála után sok-sok generáció múlva, jött a jóhiszemű ükunoka, aki tisztos családi tradícióból kiásatja házi történészével tehetséges ősenek életét. Ekkor — amint az lenni szokott — a múlt hétköznapjából túlzás vált. Az ős megnőtt, megnagyobbodott és csupa jóhiszeműségből, rokoni tiszteletadásból, mindjobban eltávolodott a történelemtől, a valótól. Attól, amilyen igazán volt. Erre jöttek aztán a tudomány férfiai. Felfigyeltek, megállapították Benyovszky tényleges érdemeit, de leszedték a sallangot és kihámozták, régi, poros írások alapján a hőroszból az embert.

Benyovszky Móricz, a „legkalandosabb magyar“, életesorsa nem kisebb elméket és tollakat foglalkoztatott, mint Kotzebue,¹ Gvadányi,² Jókai.³ Se szeri, se száma mindazon kisebb tanulmányoknak, drámáknak, cikkeknek, amelyek a nagy magyar utazó kalandjaival foglalkoztak.⁴ A madagaszkári fejedelem fantasztikus életpályájának állandóan visszatérő legfőbb mellékalakja, Benyovszky egyetlen életben maradt fivére, a nála 14 évvel fiatalabb Benyovszky Emánuel. Fiúgyermekke nem volt az erősen családias érzésű Benyovszky Móriczknak és így testvérében látta munkájának, családi nevének fenntartóját és folytatóját.

Benyovszky Emánuel sem volt „hérosz“. Nem volt legendahős, nem volt regényalak. De ő volt a magyar kapocs, amely az Amerikát, Ázsiát, Afrikát, Versaillest, Párizst s az Atlanti-Oceánt járó utazó és szülőföldje közt fennállt. Egészen ennek haláláig, egyfolytában. Jellegzetes, XVIII. századbéli profilja ott áll állandó, visszatérő motívumként Benyovszky Móricz tettei, élete, politikája, levelezése, működése és a magyar haza közt. Ezért illő foglalkozni személyével.

*
* *

Benyovszky Emánuel nagyra nőtt a késői életrajzírók tolla alatt. Megtették altábornagynak, hadvezérnek, ezred-

¹ „Die Verschwörung in Kamschatka“ 1791.

² 1793. évben.

³ „Gr. Benyovszky Móric“. 1888.

⁴ L. „Századok“ 1891. és 1898. évfolyambeli Benyovszky repertoriumok.

tulajdonosnak. Nemcsak a történeti irodalomban,⁵ hanem még a majdnem egykorú levéltári okmányokon is így szerepel.⁶ Az „altábornagyság“ onnan ered, hogy összezavarják egy valóban élt rokonával, Benyovszky János cs. kir. altábornaggyal, aki akkoriban éppen tulajdonosa is volt a 31. sz. gyalogezrednek.⁷

A mi Benyovszkynek *nem* volt generális. Sem magasrangú parancsnok. Egyszerű fiatal őrnagy volt a 9. sz. „Erdődy“-huszárezredben. Viszont azzal, hogy nem volt altábornagy, szemben áll talán mégis a másik tiszteletreméltó vonatkozása: 44 éves korában, Itáliában, elesik, életét áldozva legfőbb Haduráért.

1952-ben a Felvidéken jártam. Voltam a nagyléghi gróf Benyovszky-kastély vendége, jártam Nyitramegyében, Benyovszky Emánuel életének színhelyén és nem egy érdekes adatot találtam bécsi és budapesti levéltárakban Benyovszky Móricz magyar katonatiszt testvérére vonatkozóan.⁸

* * *

Benyovszky Emánuel születéséről is téves adatok található az irodalomban. Apját megtették lovassági tábornoknak, grófnak. Nem volt az. Egyszerű nemesember volt; nem is különösen gazdag; lovassági tábornok⁹ pedig éppenséggel nem. Mint csász. kir. ezredes, vitéz katonatisztként szolgált a hadseregben.¹⁰ Kétségtelenné teszik, ezt úgy a 6. sz. huszárezred történetéről írott munka,¹¹ valamint főképp a bécsi Kriegsarchiv Musterliste-i és a Hofkriegsrat-iratok. Ezekről később is lesz szó. (Ezt a megállapítást fogadta el Jókai is, Benyovszky-életrajzában.¹²)

Verbón, Nyitra vármegye vágújhelyi járásában, nem messze a trencsényi határtól, született Benyovszky Emánuel 1755. márciusában.¹³ Pöstyénfürdőtől és a Vágtól nyugatra, festői dombok és lankák közt fekszik Verbó, akkor kb. 1500

⁵ Nagy Iván, *Kempelen és Feöldy-Doby* is helytelen adatokat közöl.

⁶ A gr. Nyáry család levéltára (Nemz. Múzeum.) Csal. táblákat tartalmazó fasciculus.

⁷ *Militärschematismus 1779—86. és 1817—22, 1790. 162. old.*

⁸ Nyitravármegye monográfiája „Benyovszky“ címszó alatt.

⁹ V. ö. a Jókai féle Benyovszky Móricz-életrajzzal.

¹⁰ *Orsz. ltár, Nagyszombati kerületi tábla fasc. 329. No 7.* (A verbói r. kath. anyakönyvek így mondják Benyovszky Sámuel rangját: „*Illustrissimus Dominus Colonellus Samuel Benyovszky*“. Ugyancsak így írja alá ő is magát. (Pl. egyik, feleségének írott levelén: Szlavniczai Sándor cs. ltára, a Nemzeti Múzeumban, 1752 május 27.)

¹¹ *Pizzighelli: „Geschichte des K. u. k. Hus. Reg. No 6.“ 88 és k. ll.*

¹² „Benyovszky Móricz élete“ IV. k. XXXVII. old.

¹³ Verbói róm. kath. anyakönyvek.

lakost számláló kis helység. Patak metszi keresztül s nem messze ettől áll ma is az egyemeletes Benyovszky-kúria, ma persze már idegen kézen. Emléktábla hirdeti rajta Móricz fejedelem születését. Ide került Trencsénmegye határszéléről Urbanórról, majd Benyórról a Benyovszky család, melynek egyes tagjait a tótok akkoriban, mint Kempelen¹⁴ írja, Zaicsek-nek is nevezték.

Itt és a közeli Csejthén, (ahol Báthory Erzsébet kínoztta egykor várában udvarló nemeskisasszonyait) voltak Benyovszky apjának birtokai, melyeket feleségével, Révay Róza bárónővel kapott. Azonkívül egy kis örökség nézett Benyovszky Emánuelre Bucsányban is, ahol a Csuszovszka nevű várkastélyban apja még 1725-ben nádori adományt szerzett.¹⁵

Családi tradícióit illetően: pap is volt a fiatal Benyovszky családban: apjának testvére: János jezsuita páter. A másik nagybácsi, Benyovszky Pál, azonban szintén katona volt: vele 1731-ben osztozik birtokain Sámuel.

De más katona-példák is voltak a kis Benyovszky Emánuel előtt: magának édesanyjának első férje: a hírneves XVIII. századbeli generális: nemegyői Pestvármegyei József. Anyai részről való nagyapja pedig, Révay Boldizsár, ezredesi rendfokozattal halt meg. Érthető, hogy Emánuel — aki eleinte Verbón, majd valószínűleg a nyitrai gimnáziumban nevelkedett — ilyen körülmények közt a katonai pályára volt predesztinálva.

Alig 16 éves korában 1770-ben betették katonának. Ott kellett hagynia a verbói szülői házat, gyermekkorának romantikus emlékeit. A kor szokásához híven ú. n. „privátcadett“-ként sorozták be, 1770 őszén, november 1-én, amikor is „assentáltatott“ a 2. sz. „Ferdinánd-főherceg“-féle gyalogezredben.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy ekkoriban testvére, Móricz, már elég szép sikereket elért személyiség volt.¹⁶

¹⁴ „Magy. ns. csal.“ Benyovszky címszó: IV. köt.

¹⁵ *Orsz. ltár*, Neo-Reg. Acta fasc. 1887. No 72.

¹⁶ Tulajdonképpen sokan voltak a Benyovszky testvérek, többen azonban korán meghaltak. Ötről van tudomásunk. Apjuknak első házasságából egy mostoha nővér született: Mónika.

Édes testvére Emánuelnek pedig két bátyja: Móricz az utazó és Ferenc volt. Ezenkívül volt még egy huga is, Márta férjezett Lehotay Józsefné. Magyarországon azonban csak egy élt, a fiúk között, a mi Emánuelünk. Benyovszky Ferenc külföldön katonáskodott, részt vett az amerikai függetlenségi harcokban és később angol fogságba esett. (Kissé sok Benyovszky nevű szereplőjét kell a főalak: Emánuel élete háttereként ismertetnem. Bármennyire is áttekinthetetlen ez első „ránézés“-re: egy precíznek szánt ismertetésben ez el nem kerülhető.) V. ö. Nagypákéi r. k. anyakönyvek 1730. május 1-éről.

1770 november 1-től—1774 júl. 11-ig szolgált Benyovszky Emánuel a „Ferdinánd-főherceg“-ezredben. Közben kapta meg a zászlósi kinevezését is, még mindig mint Ferdinánd-gyalogos. Akkoriban már réges-rég árva. Anyja 1760-ban halt meg, apja nemsokára követte a halálban. Édesanyjának végrendelete úgy szólt, hogy a fele vagyont Benyovszky Sámuel gyermekei (Emánuelék), a másik felét azonban az ő első urától, Pestvármegyei generálistól született gyermekei kapják. A kiskorú Benyovszky Emánueléket kiforgatták az örökségből, és a Pestvármegyei-lányok férjei ültek bele. A pört a szénior báty: Benyovszky Móricz indította meg. (1789-ben, tehát csak 3 évvel Móricz halála után, ért véget a pereskedés. A mi Emánuelünk azonban még élvezte hasznát.)

Érdekes, hogy amikor Benyovszky Emánuel még csak kis kezdő: zászlós volt, bátyja, Móricz, már régen tábornokként szolgált. Az is érdekes, hogy bár 1770 novemberének első napján lépett be Emánuel a hadseregbe, bátyja csak 1775 február 6-án, tehát két és fél év múlva gratulál neki latin levélben, Párizsból, ahhoz, hogy katonai pályára lépett. Jellemző az akkori közlekedési és hírszolgálatra.

Ügylátszik, hogy eddig nem állt a két testvér szorosabb érintkezésben egymással. Ami érthető is, ha ismerjük Móricznak erre az időre eső kalandos élményeit.

Benyovszky Emánuel unokája, Benyovszky Sándor gróf örökölte és őrizte solti (Pestm.) kastélyában¹⁷ Móricz fejedelemnek testvéröccséhez, Emánuelhez írt latin-, francia-, és németnyelvű leveleit. Jókai is megemlékszik róluk. Ezek közül itt közöljük — közvetlen hangja miatt — az első (1773. évi) ilyen levelet, amelyben — mint említettük — a francia tábornok gratulál testvérének, hogy magyar katonatiszt lett belőle.

(Latinból magyarra fordítva.)

Párizs, 1773. II. 6.

Kedves öcsém!

Nővérem, Lendvay Mónica írja, hogy a katonai rendbe léptél; szívből örülök neki. Hozzánk nem is illenék más-kép; csak iparkodjál becsületes magaviseletteddel magasabb rendfokozatokat kiérdemelni. Nekem már az isteni gondviselés segítségével tábornoki rangom, saját ezredem is van, amely a nevemet viseli, Ő legkeresztényibb felsége szolgálá-

Ferencről Brüsszelben van nyom 1781 júliusa körül, ahol kellemetlenségeiből bátyja Móricz, szabadítja ki. Később Amerikában, 1789-ben hal meg. *Jókai: Benyovszky M. élete* II. 381—423.

¹⁷ Most özv. Ordódy Béláné öröksége. Mai nap is minden bútordarab úgy áll benne, mint ahogyan a Benyovszkyak idejében volt. Rengeteg okmányt is őriznek itt, még hozzá meglehetősen feldolgozatlan állapotban.

tában. Sajnálom, hogy Téged, kedves öcsém és Ferencet személyesen nem láthatlak, de még ebben a hónapban az ezredemmel együtt Indiába megyek, ahonnet 3 év múlva fogok visszatérni. Az Isten adja, hogy benneteket hivatalos állásban tudjalak; jelenleg Mónica nővérem útján 100 aranyat küldök neked. *Biztosítlak, hogy jövőre évenként 50 aranyat fogok neked kifizetni*; Ferencnek is hasonlóképpen ugyanannyit.

Kedves öcsém, tegyetek eleget a becsületeteknek, valamint iparkodjatok megfelelni a névnek, amelyet születésetek által nyertetek.

Téged szívből ölelve, vagyok őszinte szerető Bátyád.
Szeresd, aki Téged szeret és élj boldogul.

Benyovszky Móricz báró,
ő. kir. Felsége tábornoka.“

U. i. stb.

Itt jegyezzük meg, hogy bátyja annyira szerette Benyovszky Emánuel, hogy fiatal korában csinált kisebb adóságait (pl. egy Forgách grófnál) is kifizette.

A legközelebbi adat Benyovszky Emánuelről. 1774 július 11-éről szól, amikor is a 37. sz. „Gr. Siskovich“-gyalozegrezdhez helyezték át. Ekkor már zászlósi rangot viselt.¹⁸

Itt szolgált időközben hazatért bátyja, Móricz is. Csak-hogy Benyovszky Móricz ekkor már országos, kalandos hírű érdekes ember, magasrangú katonatiszt volt, Emánuel pedig még csak igen-igen alul állott a katonai ranglétrán. 1775 december 1-én lépett csak elő alhadnagyá. Három év múlva, 1778 március 20-án pedig fegyvernemet változtatott. Átlépett a Ferenc főherceg nevét viselő 2. sz. carabinieri-ezredbe. A gyalogosból lovas lett. Ekkoriban már több alkalma is volt kitűntetni magát.

1778-ban, tehát ugyanebben az évben, vette át Hadik András a poroszokkal szemben akkor felvonult csehországi osztrák sereg parancsnokságát.¹⁹ Itt cseh földön állt ezredével Benyovszky Emánuel. Bátyja többször írja is neki, hogy ügyis Csehországba lesz vezényelve, és akkor majd módja lesz őt meglátogatni.²⁰ (Ugyanekkor Nádasdy generális volt a Galiciában álló osztrák sereg parancsnoka. A két osztrák hadsereg élén tehát ekkor magyar ember állott.)

Benyovszkyék a Hadik parancsnoksága alatt álló hadseregben szolgáltak. 1777 június 21-éről is van adatunk az ifjabbikról. És pedig az, hogy Benyovszky Emánuel Prágá-

¹⁸ V. ö. alább.

¹⁹ L. bővebben *Julier*: „Magyar hadvezérek“ 353 old.

²⁰ *Jókai*: „Benyovszky élete“ IV. függelék II. k. 382—423.

ban állomásozik.²¹ Ekkoriban (1777 júniusában) kezd Emánuel először a házasság gondolatával foglalkozni. Csehországból írja bátyjának, hogy szerelmes lett egy bizonyos „Jeanette kisasszonyba“. Ki volt ez? — nem tudjuk. Bátyja persze lebeszéli tervéről. Túl korainak tartja a házasságot öccse számára.²² És hogy mennyire igaza volt, mutatja nem-

Gróf Benyovszky Emánuel.
(Eredetije özv. Ordódy Béláné birtokában.)

csak Emánuel későbbi boldog házaselete, hanem röviddel az események után bekövekezett az a tény is, hogy Jeanette hátat fordított a szegényebbsorsú Benyovszky Emánuelnek és egy lengyel grófba lett szerelmes. Emánuel szótlanul hallgatta bátyját: lám neki volt igaza. Még jobban igazolta a

²¹ Benyovszky Móricz idézett levelei (II. és IV. kötet.)

²²

” ” ” ” ” ” ” ”

tapasztalt Benyovszky Móriczot a történetek későbbi folyása: a lányt lengyel lovagja: R. gróf is otthagya, amiről persze Móricz sietett öccsét tudósítani.²³

1783. március 3-án főhadnaggyá lépett elő; persze már a „Ferenc-főherceg“ karabélyos ezredben. Függetlenségként adjuk Benyovszky Emánuelnek katonai pályáját hitelesen ismertető személyi „Musterlisté“-jét, melyből pontos adatokat meríthetünk előléptetéseknek időpontjára vonatkozólag.²⁴

Ebből a megtalált személyi lapból tudjuk meg azt is, hogy négy évi főhadnagyság után, 1787 december 1.-i ranggal kapitánnyá léptették elő, ezredénél. A Musterliste kiállításának évében, 1789-ben már javában dúlt a török háború és Belgrád ostrománál magyar fiúk, magyar ezredek esnek el. Itt megint Hadik generális a főserég parancsnoka, aki azonban agg kora miatt átadta később Laudonnak a vezérletet.

Benyovszky Emánuel ez évi háborús beosztásának pontos színhelyét nem ismerjük. Azonban, hogy érdemesen viselte magát, azt a számára néhány év múlva kiállított grófi diplomában²⁵ is elismeri az uralkodó. A háború véres hónapjai közben azonban Benyovszkynak már igen sokat járhatott otthon a gondolata; ugyanis még hadbaindulása előtt, családot alapított. Felesége és Ferenc nevű kislfia várta haza az apát az 1789. évben, a török hadjáratból.

Benyovszky Emánuel jó egészségben megérte az 1790-ik esztendő kezdetét is. Most már főleg családjának él és jó né-

²³ Benyovszky Móricz idézett levelei (II. és IV. kötet.)

²⁴ *Bécsi Kriegsarchiv*; „Musterliste d. Erhg. Franz'schen Carabinier Reg. 2. Sept. 1789“.

²⁵ 1788. aug. 9-én, mint „Ferenc fhg“-ezredbeli karabélyos kapitány, feleségül veszi czifferi és kerekesházi Kerekes Judith bárónót, egy 20 év körüli gazdag, teljesen árva lányt. Az újdonsült Benyovszkyné szülei: Kerekes Zsigmond báró, cs. kir. kamarás és tábornok, a Mária Terézia Rend lovagja, — és köpösdi Tolvay Júlia grófnő. — Benyovszkyné gyámja: gr. Balassa Ferenc, a horvát-szlavon bán, v. b. t. tanácsos volt.

Kerekes Judithtól aztán Benyovszky Emánuelnek nemsokára egy kislfia is született, akit Benyovszky-nagybátyja után Ferenc névre kereszteltek. A török háborúk idején ez a gyermek már öt hónapos csecsemő volt.

Kriegsarchiv régi katonai házassági anyakönyvek (Militär-Matrikel-Amt.)

Századok 1880 évf. 825—29.

Benyovszky Emánuelre és nejeére I. orsz. lv. nagyszomb. tábla
f. 4 No 624
fasc. 103 „ 1526
„ 149 „ 25.12
„ 188 „ 2388
„ 327 „ 36

Az eperjesi tábla előtt is foly egy perük: fasc. 1762 az. „Post advocatos“ 59,73 és 118 sz. úgyszintén 10474 appell.“ jelzés a táblai osztályon.

hány évig nincs is katonai szempontból feljegyezni valónk róla. Az őt jogosan megillető nyitramegyei birtokok lassan-lassan visszavándorolnak a kezébe: gazdag és befolyásos sógorsága-rokonsága révén sikerül végre — 1789-ben — az ősi Benyovszky jószágokért folytatott pört is befejeznie. Ekkoriban, a török háború szerencsés befejezése után, nyerheti el első kapitányi kinevezését is, mert legközelebbi kinevezésekor már két ranggal feljebb találjuk. Testvérbátyja, a „madagaszkári király“, ekkor már három esztendeje halott. Özvegye, egy szepesi iparoslány, a magyar Felvidékre költözött két szép leányával és később itt is halt meg 1825-ben.

Emánuel pedig részint ezredénél, részint Nyitramegyében tölti napjait. Ekkor már korántse az a fiatal kezdő, „szegény, de jónevű“ kadett áll előttünk Benyovszky Emánuel személyében, mint kezdetben. Magyarul, németül, franciául, latinul és tótul beszélt; megjárta az akkori Közép-Európát és érintkezést tartott fenn francia márkikkal, grófnőkkel és bécsi udvari referendárius-államférfiakkal. Benyovszky Emánuel különben maga is „grata persona“ volt az udvarnál. Még 1777 július 6-án, tehát jó pár évvel ezelőtt, azt írja testvére neki, hogy a „császárné Ófelsége különösen fog rá ügyelni.“²⁶ Alig egy évvel később, 1778-ban, Benyovszky Móríczt tábornok grófi rangot nyer a királynétől, a kancellária magas urainak határozott ellenzése²⁷ dacára. A későbbi II. József császár, a felvilágosodott reformátor, ekkor még csak társuralkodó, így ír miniszteréhez, Kaunitz herceghez, Benyovszky Móríczt érdekében 1779 november 15-én:

Lieber Fürst Kaunitz!

Aus dem nachstehendem Schreiben werden Sie mit mehreren ersehen, was der Graf Benjowszky eigentlich für ein Gesuch darinnen äussert; wenn es ohne grossen Impegno thunlich sein könnte, dass sich der Graf Mercy für den Benjowszky verwendet, so ist mir ganz lieb, wann Sie denselben hizu anweisen wollen.

Wien, den 15. November 779.

Joseph corr (egens).²⁸

Ilyen körülmények között érthető, hogy Ferenc császár és király 1792 november 2-án a bécsi Hofburgban aláírta a fiatalabb testvér: Benyovszky Emánuel grófi diplomáját is.

²⁶ Magyar Gazdaság tört. Szemle 1901. Thallóczy Lajos cikke 518. old.-tól 576-ig és 585—409-ig.

²⁷ L. ugyanott.

²⁸ V. ö. A bécsi cs. és kir. titkos levéltárban levő leveleivel és Weber: „Mémoires concernant Marie-Antoinette“ 1804. London.

(Emánuel ugyanis nem részesedett testvére 1778. évi grófságában.)

Semmi különös érdemet nem sorol fel a grófi diploma²⁹ s éppen ezért azt kell hinnünk, hogy Benyovszky Emánuelnek — bátyja halála után is — voltak jó emberei az udvarnál.

Emánuel akkoriban már három gyermek atyja. A legidősebb fiú Ferenc: fiatalon meghalhatott, mert a grófi diploma már nem említi, a második, Jenő, azonban már szerepel az oklevélben.³⁰ A harmadik fiút Zsigmondnak hívták s ő lett később a család továbbterjesztője. Ekkor még nem élt.

Magasra emelkedett az egykori kis hadnagy: álmai megvalósultak. A katonaságnál megbecsülték, előlépett. Mágmás lett, gazdagon nősült, birtokai, befolyásos rokonai, családja, fiai, utódai voltak. Néhány esztendeig még a katonaságnál szolgált tovább. A francia háborúk kellős közepén azonban egyszerre csak meglepő fordulatot vesz élete: 1796 június havában nyugdíjaztatja magát. Ekkor az őrnagyi címet és jelleget kapta.

Elhatározásának okát nem tudjuk. De azt hisszük, helyesen világítunk rá akkor, ha azt mondjuk, hogy a jóformán minden vágyát, álmát elért 41 éves lovaskapitányban megszólalt a férj, az apa; a családi nyugalom utáni vágy. Hisz maga a császár ismerte el a grófi diplomában, hogy 20-nál több éve szolgált változatlanul Hadurát. Némi jogcíme tehát volt is eme őhajtésához. Talán a független civil élet iránti vágy is szerepet játszott döntő elhatározásában. Tudta, hogy gyermekeinek szüksége van apjuk életére, egészségére, munkálkodására. Gazdag volt. anyagiilag önálló nagy úr. Céljait megvalósította. Mit akarhatott még?

És mégis: — milyen másképp alakult aztán minden!!! Ember tervez, Isten végez!³¹ Benyovszky Emánuel rosszul számított akkor, amikor nyugalmaztatta magát. A történelmi idők forgandó kereke maga alá temette összes nyugodalmat tervét. Mindjárt elmondjuk, hogyan.³²

²⁹ Csupán azt mondja, hogy Emánuel 20 évig szolgált a császárkirályt a katonaságnál.

³⁰ A grófi diplomát l. Királyi Könyvek 36. 274 old.

³¹ Még az az adatunk van meg Benyovszky Emánuelről, hogy 1789 tavaszán Nyitrán Révay Ferenc br., Batthyány Alajos gr., Forgách László gr. és br. Szörényi József generális előtt kamarási és csillagkeresztes ísfát állít és ezt beadja Bécsben a főkamaraasi hivatalban. (Eredetiek a Csillagkeresztes Rend bécsi ltára fasc. 68/680.)

³² Közbevetőleg azonban előbb meg kell e helyen emlékeznünk arról is, hogy az egyik történészünk ama véleményének ad kifejezést, hogy Benyovszky Emánuel baráti ismeretségben állhatott a Voltaire által is megörökített hírneves magyar mérnök zsenivel: Tóth Ferencel, a Dardanellák megerősítőjével. Ugyanis Benyovszky Emánuel grófi dip-

Elmondhatjuk, hogy két évig sem pihent a nyugalmazott őrnagy, hosszú, évtizedes katonai szolgálata után. Alig hogy Nyitrán, jóakaró barátai összegyűltek családfájának hitelesítésére, Benyovszky Emánuel újra a haza hívja. A francia háború új meg új vért, meg nemzeti áldozatot kívánó sorozata nem akart szűnni. Túl kezd nőni akkor már a gall-hadsereg azon az időszakon, amikor a forradalmi fővezér kettétörte a kardját a térdén és kijelentette, forradalmáira mutatva: „Ilyen csúrhével pedig nem lehet háborút csinálni.“

Benyovszky Emánuelre szükség van. És a nyugdíjas katonatiszt nem habozik, a már lassan teljesen megszokott kényelmét, biztonságát, szó nélkül otthagyni és még annak az évnek őszén, 1789 augusztusában reaktiváltatja magát.

A 9. sz. gróf Erdődy-féle magyar huszárezredbe osztják be a férfikora delén álló volt lovasőrnagyot. Ősz elején, október 8-án foglalja el új állomáshelyét. Ezrede Olaszországban hadakozik. Amikor Benyovszky „fejést ugrik“ az eseményekbe, éppen a legvéresebb csaták és előnyomulások folynak. A következő tavasz végén, a nyár közeledtével, az osztrák sereg — benne a magyar Erdődy-ezred is — közelgett a nagy erősgű Mantua vára felé. 1799 május 8-án, már magának a várnak ostroma közben történt. hogy kora hajnalban (alig egy órával napkelte előtt) az ellenség 3000 emberével kitört az ú. n. Porta Bradellánál az ostromlott várból. Egy hihetetlenül gyors, mindent elsöprő rohammal sikerült is a körülzáró osztrák sereg balszárnyának „pikét“-jét teljesen visszavernie.

A sikeres kitörés után, az ellenség még hevesebben neki támadt az osztrákoknak és erősen visszaszorította arcvona-

lomáját kiállítás után, Nyitramegye közgyűlése kihirdette; 2 nappal azelőtt pedig a fenti, törődött öreg, Magyarországra királyi kegyelem folytán visszaköltöző egykori kuruc emigráns-fi testimoniálisát vitte helyette egy jó barátja ugyancsak Nyitra megye közgyűlése elé kihirdetni.

Erről a személyről gondolja kiváló tudósunk, hogy Benyovszky Emánuellel lenne azonos. Emellett szól még több, Pálóczi által is felhozott körülmény is, melyek tárgyalása azonban már nem ide tartozik. — Megjegyezhetjük különben, hogy Benyovszky Emánuel grófi diplomáját Baranyavármegye is kihirdette.

(Pálóczi Edgár „Br. Tóth Ferenc a Dardanellák megerősítője“ Bp. 1916. 265. old.)

Pálóczinál tollhiba folytán, Emánuelünk bátyja Móricznak.

— Mindketten nyitramegyeiek: Tóth és Benyovszky Móricz biztosan hallottak egymásról, sőt emberi valószínűség szerint találkozhattak is Párizsban és Bécsben. *Thallöczy* szerint különben érdekes megemlíteni. Benyovszky Móricz II. József császárral is valószínűleg Párizsban ismerkedett meg, amikor is II. József „Falkenstein gróf“ álnév alatt Franciaországban járt és a párizsi életet tanulmányozta.

V. ö. *Andretzky* J.: „Baranyavármegye nemesei“ 17. old. (Benyovszky személyi adatai hibásak itt is.)

lukat. Már a jókora távolságban levő Angeli Chiesa Nuovába és Tosso del Corsoban állottak, amikor az osztrákok visszavonulása még mindig tartott. Az ellenség — vérszemet kapva — egészen a Corta Donna — Montenara — Silvestro vonalig nyomta vissza az osztrák sereget.

Ezt a visszavonulást, a leghősibb önfeláldozással, ép az Erdődy-huszárezred akarta feltartóztatni. Roppant veszteségei voltak, úgy emberben, mint megölt lóban. Erőfeszítésük azonban hiábavalónak bizonyult. A súlyos sebesültek közt magasrangú tisztok is voltak. Így szegény Benyovszky Emánuel is, mindjárt a csatározások elején súlyosan megsebesült. Június hó 5-én, néhány hét mulva, a veronai katonakórház ágyán, bele is halt sérüléseibe.³³

* * *

Nyitramegyébe, a várvavárt fiatal családfő helyett, csak a hivatalos gyászír érkezett.

Benyovszkyné özvegyi fátyolt öltött. Ezentúl minden idejét gyermekei nevelésének szentelte. Azonban csak a legkisebb fiú, akit a Mária Teréziás nagyapa: br. Kerekes Zsigmond után szintén Zsigmondnak kereszteltek, nőtt fel. Később a Magyar Tud. Akadémia tagja lett és Brunswick Terézzel együtt ő volt az egyik megalapítója a magyar kisdédóvó-intézménynek is.³⁴ Elvette Draskovich Ágnes grófnőt³⁵ és unokái ma is élnek.

Benyovszky Emánuel özvegyének sok baja, gondja támadt férje halála után, pénzügyi ügyfeleivel. Hitelezőik rájuktámadtak és a két sógornő: a Vieszkán élő özvegy Benyovszky Móriczné, az egykori szepességi szépség és Emánuel özvegye együtt pereskedtek, harcoltak jogaikért nagyszombati aranyművesek és pénzüzerek ellen.³⁶

Sovány vigasz a kiállott szenvedésekért az a posthumus elismerés, ami 1803 május 2-án jött a fiatal özvegynek a bécsi udvar részéről. Ekkor nevezték ki ugyanis csillagkeresztet hölgyé.³⁷

* * *

A Benyovszky névre ma is büszkeséggel emlékezhet minden magyar katona. Benyovszky Emánuel, hősi halált halt

³³ Mindezen eseményeket pontosan leírja *Pizzighelli*: „Geschichte des K. u. k. Husaren Reg. No. 8.” munkájában.

³⁴ Életrajzát *Jókai* i. m. is tárgyalja. V. ö. „Magyar nemzeti Zsebkönyv” I. k. 41. old.

³⁵ Ennek édesanyja egy Orczy bárónő, (Orczy Lőrinc rokona) volt. Gr. Draskovich Iván szíves közlése.

³⁶ V. ö. a fentebb hivatkozott Orsz. ltári perekkel.

³⁷ *Csillagker. rend ltára*, Bécs, VI. k. 861 sz. anyakönyv, Benyovszky Emánuelné promóciója.

Napoleon-korabeli magyar huszárőrnagy élete és tettei, — ha nem is voltak világtörténelmi jelentőségűek, — ma is lobogó, égő példái az igazi hazaszeretetnek. Benyovszky Emánuel a békés, megérdemelt polgári életből lladurának első hívására a harctérre siet — egyenesen meghalni. Már csak ezért egyedül is kiérdemelné rokonszenvünket és figyelmünket.

Benyovszky azonban mindezekon felül is nemcsak értékes, de érdekes ember is volt. Becsületes, bátor magyar férfi, európai műveltségű, sok nyelvet beszélő, párizsi admirálisokkal³⁸ bécsi udvarhölgyekkel, felvidéki nagyurakkal, történelmi személyekkel állandó érintkezésben álló, tehetséges, egykori magyar ember, aki azonban nemcsak a legmagasabb polgári világban, hanem a dombos-lejtős, északitáliei vérrel borított csatamezőkön is megállta a maga helyét. És ami mindennekfelett szimpatikussá teszi Benyovszkyt: ő is célokért küzdő, örömeiben, bánatokban, csalódásokban egyaránt osztozott jószívű, fejlődéseken átment, kultúrált és művelt ember volt.

Kerekesházy József.

Függelék.

„Musterliste
des

Erzherzog Franzischen Carabinier Regiments.

2. September 1789.

Second Rittmeister

Emanuel Benjowszky de Benjov et Urbanov
geb. von Werwoda, Hungarn (helyesen: Verbó)

Jahre alt: 54 1/2

Verheiratet

haben Kinder: Franz 5/12 Jahr

der 1. November 1770 bei Erzhg. Ferdinand Infanterie als Privat-Kadett assentiert den 11. Juli 1774. als Fähnrich zu Siskovich Infanterie transferiert, den 1. Dezember 1775. zum Unter Lieutenant avanciert, den 20. Mai 1778. zum. 2. Rittmeister avanciert.

Hat die normalmässige Heurats Caution von 4000 Fl. in das Wiener Kupferamt gegen Obligation erlegt. (Eredetiye a bécsi Kriegsarchivban, a Franz fhg. 2. sz. carabinier ezr. iratánál.)

³⁸ Magellan kortársai. (V. ö. a Jókai-féle életrajzzal.)